

સમુદ્રની પટકથા

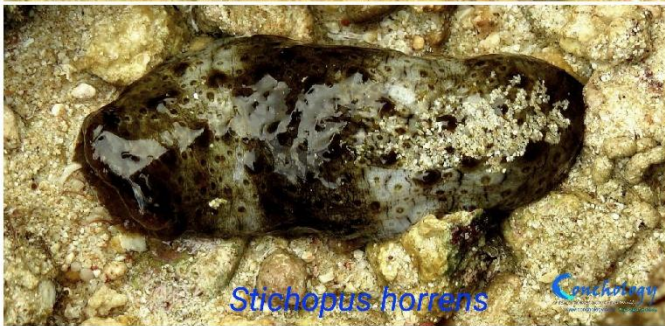
ગુજરાતી ભાષાના વાંચકો માટે એક અલગ પહેલ....સમુદ્રના વિવિધ જીવોની જીવન શૈલીનાં વર્ણનનો કઈ અલગ અંદાજ

ભાગ ૯ : "કાંટાળી કાકડી"

"કાકડી" ટ્રેન, બસ, માર્કેટ, બાગ-બગીચા કે સમુદ્ર કિનારો ગમે ત્યાં ઠંડકથી ભરપુર એવી લીંબુ-મસાલાવાળી કાકડી તો મળતી જ હોય. શરીર માટે પણ ઔષધીય ગુણકારી જેથી ભારતભરમાં લોકપ્રિય. ઔષધીય ક્ષેત્રે તો પાડોશી દેશ ચીનમાં પણ "કાકડી" ખુબ જ પ્રચલિત, પણ એ "સમુદ્ર કાકડી". શાકભાજી કે ફળ નહિ પણ સમુદ્ર પ્રાણીજીવ, જેની વાનગી "ત્રેપાંગ" કે "બેચે-ડે-મેર" નામે પ્રખ્યાત. આમ પણ ચીનમાં સ્વાદ અને ઔષધીનાં નામે ભલ-ભલા પશુ-પક્ષી-જીવ-જંતુઓનો ઉપયોગ થતો હોવાનું તો જગ પ્રચલિત.અન્ય સમુદ્રી જીવોની સરખામણીમાં આહાર માટે અનેક ગણુ ગુણકારી. કેન્સર, સંધિવા, કોલેસ્ટરોલ જેવા અનેકો રોગ માટે દવા તેમજ માલીશ તેલ કે કોસ્મેટીકમાં પણ ઉપયોગી. વિશ્વમાં ચીનમાં મોટા પ્રમાણમાં "સમુદ્ર કાકડી" જે ખોરાક કે ઔષધી તરીકે વપરાય. રૂ.૧૦૦૦ થી ૫૦૦૦ પ્રતિ કી.ગ્રા ની કિંમતે વેચાય. વિશ્વમાં સમુદ્ર કાકડીની માંગ વધતા જાપાન અને ચીનમાં સમુદ્ર કાકડીનું ફાર્મિંગ શરૂ થયા બાદ વર્ષ ૧૯૮૮ માં ભારત પણ તેનો પ્રારંભ થયેલ. કાળા બજારીમાં કેટલીક દુર્લભ અને જંગલી સમુદ્ર કાકડીઓની કિંમત તો પ્રતિ નંગ રૂ.૩૫૦૦૦ થી ૪૦૦૦૦. ભારતનાં સમુદ્ર કિનારા આવી અનેકો જીવસૃષ્ટિથી સમૃદ્ધ હોવાને કારણે અંદમાન-નિકોબાર ખાતેથી પણ સમુદ્ર કાકડીનો ગેરકાયદેસર શિકારમાં વધારો થયેલ.ભારતીય વાઈલ્ડ લાઈફ પ્રોટેક્શન એક્ટ, ૧૯૭૨, શેડ્યુલ-૧, પાર્ટ-૪(સી) મુજબ સમુદ્ર કાકડીની તમામ જાતિઓને સરક્ષણ હેઠળ એટલે અંદામાનથી સ્મગ્લીંગ થતી સમુદ્ર કાકડીનું વર્ષ ૨૦૧૪માં આંતરાષ્ટ્રીય બજારમાં અંદાજીત ૬૦ થી ૮૦ લાખની ૧૦૦૦ કી.ગ્રા નું કન્સર્વેશન ફોરેસ્ટ વિભાગ દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવેલ.



Stichopus chloronotus



Stichopus horrens



Stichopus hermanni



Holothuria atra

"સમુદ્ર કાકડી" અપૂષ્કવંશી સમુદાય Echinoderms નાં વર્ગ Holothuroidea માં અંદાજીત ૧૭૦૦ થી વધુ પ્રકારની પ્રજાતીઓ સમાવિષ્ટ, પુખ્તવયે એવરેજ ૩૦ સેમી. અને મહત્તમ ૩ ફૂટ લંબાઈનું કાકડી જેવું નળાકાર-નરમ શરીર, સામાન્ય

ઈયળ જેવો જ દેખાવ, નાના-નરમ હાડકાવાળું કરોડરજ્જુ વગરનું શરીર, નીચેના ભાગે ૩ થી ૫ હરોળમાં દુથબ્રશ જેવા પગથી સમુદ્રતળ પર સરકીને વિચલન કરે, કેટલીક પ્રજાતિઓ છલાંગ મારવાની પણ વૃત્તિ ધરાવે. સમુદ્ર કાકડી સામાન્યતઃ સમુદ્રતળનો જીવ, અપવાદ રૂપે પ્રજાતિ *Pelagothuria natatrix* પાણીમાં તરવા માટેના અનુકુલન ધરાવે. સમુદ્રતળ પર ભેગો થતો કાપ/કચરાને મુખમાં રહેલ ટેનટેક્સની મદદથી આરોગી પ્રોસેસ કરી તેમાંથી પોષણ મેળવી રીસાયકલીંગની જૈવિક પ્રક્રિયામાં ખુબજ અગત્યની ભૂમિકા ભજવે. અંદાજે એક સમુદ્ર કાકડી ૪૫ કી.ગ્રા જેટલો કાપ/કચરાને પ્રોસેસ કરે અને કેટલાક કિસ્સામાં તો ૧ સ્કે.મી જેટલી જગ્યામાં ૩૦-૪૦ સમુદ્ર કાકડીઓ પણ સાથે હોઈ શકે...!. સ્વ-રક્ષણ માટે Holothurin નામનું ઝેર ધરાવતું હોવાથી કેટલાક અપવાદ છોડતા અન્ય સમુદ્રી જીવો તેનો શિકાર કરતા નથી. પરંતુ કેવું અજબ આજ ઝેર મનુષ્ય ચામડી માટે ઔષધી તરીકે વપરાતું હોવાથી પોતાનું ઝેર જ સમુદ્ર કાકડીનું દુશ્મન બન્યું...!!!

ગુજરાતના નરારા નેશનલ મરીન પાર્ક અને અંદમાનનાં નીલ આઈલેન્ડ ખાતે નેચરલ બ્રીજ નામના સમુદ્ર કિનારે ભરતીના પાણી ઓસરતાં કોરલ રીફનાં હોજ જેવા ખાડામાં ઘેરાયેલ પાણીમાં ઘણી બધી સમુદ્ર કાકડીઓ આકર્ષક તમ-તમતા કે આસપાસનાં વાતાવરણમાં ભળી જાય તેવા છલાવરણ રંગો સાથે ગોકુલગાયની ગતિ એ સમુદ્રતળ પર વિચલન કરતી સહેલાઈથી જોવા મળે. સમુદ્ર કાકડીની ચર્ચામાં મેં જોયેલી ઘણી પ્રજાતિ પૈકી હમેશ મને સૌ પ્રથમ એક જ યાદ આવે, રૂપે ચમકતા કાળા રંગની, શરીર પર પીળી ટોચવાળા કાટા જેવી રચના વાળી “કાંટાળી કાકડી”(Stichopus chloronotus)

www.conchology.co.in

www.facebook.com/conchology.co.in/

<https://youtu.be/xu0ITBfCqFY>

- મેહુલ & હિરલ

તા.૦૩/૦૯/૨૦૨૦